

ainoastaan allekirjoittaneen näkemystä asiassa.

Asia: VN/5969/2019

Selvitys ei-kaupallisen sijaissynnytysjärjestelyn sallimisesta

Taustaselvitys

Määritelmät

-

Tieteellinen tutkimustieto

-

Sijaissynnytys Suomessa

-

Sijaissynnytyksiä koskeva kansainvälinen lainsäädäntö

-

Kansallinen malli

Rinnasteiset sääntelymallit

-

Sijaissynnytysjärjestelyiden valvonta

Vaikkakaan sijaissynnytysjärjestelyä ei voida rinnastaa adoptioon, lupa- ja valvontajärjestelmä voisi selvityksessä perustelulla tavalla olla sijaissynnytysjärjestelyissä samankaltainen kuin adoptioissa. Neuvonnan riittävä resurssointi olisi keskeistä.

Aiottuja vanhempia koskevat edellytykset

Näkemykseni mukaan eurooppalaiseen ihmisoikeuskehykseen perustuva yhdenvertaisuus ja yhdenvertaisen kohtelun vaatimus edellyttää selvityksessä esitetyllä tavalla, että sijaissynnytysjärjestelyihin pääsemistä ei voida rajata parisuhteen, parisuhdestatuksen tai sukupuolen perusteella.

Sijaissynnyttäjää koskevat edellytykset

Selvityksessä ehdotetaan, että voisi olla perusteltua, ettei sijaissynnyttäjä voisi olla avioliitossa. Tällä erottelulla tehdään ero esimerkiksi avio- ja avioliitossa olevien sijaissynnyttäjien välille. On kysyttävä, onko tämä perusteltua nykyisissä yhteiskunnallisissa olosuhteissa, joissa esimerkiksi juuri avioliitot ovat hyvin yleisiä. Selvityksessä on perusteltu avioliitossa olevan naisen kelpaamattomuutta sijaissynnyttäjäksi mm. isyysolettaman ja emotionaalisten riskien vuoksi. Isyysolettamaan ja oikeudellisiin riskeihin voitaneen puuttua lainsäädännöllisin keinoin. Emotionaaliset riskit lienevät samankaltaisia riippumatta parisuhteen statuksesta.

Mahdollisten sijaissynnyttäjien niukkaa määrää rajaa entisestään se, jos sijaissynnyttäjänä voi toimia ainoastaan aiotulle äidille erityisen läheinen henkilö. Tämä lähtökohta voi kuitenkin olla esityksessä esitetyllä tavalla perusteltu. Lainsäädännöllisin keinoin voi olla vaikea toteuttaa samanaikaisesti yhtäältä sitä, että sijaissynnyttäjällä säilyy oikeus olla luovuttamatta syntynyttä lasta ja toisaalta se, että aiottu isä ei voisi mahdollisessa välirikottilanteessa olla taustalla vaikuttamassa, vaikka hänen nimenomaista suostumustaan adoptioon ei tarvittaisi. Esimerkiksi selvityksessä viitatussa Ruotsin korkeimman oikeuden tapauksessa tällainen lainsäädännöllinen ratkaisu ei välttämättä olisi johtanut toisenlaiseen lopputulokseen.

Muut hoidon edellytykset

Selvityksessä esitetään, että osapuolet eivät keskenään laadi sopimusta lapsen aikaansaamisesta ja luovuttamisesta vaan he ovat osapuolina hedelmöityshoitaja antavan palveluntarjoajan kanssa tehdyssä palvelusopimuksessa ja antavat tälle hoitoa koskevan suostumuksen. Oikeudellisesti järjestelyn pohjana on tällöin suostumus hoitotoimenpiteeseen, ei sopimus. On kuitenkin kysyttävä, että onko kysymyksessä niin sanotusti puhdas yksipuolinen suostumus. Näin voisi ehkä olla, jos järjestely vasta liittäisi sijaissynnyttäjän ja aiotut vanhemmat yhteen. Kuitenkin käytännössä se, että aiottuna sijaissynnyttäjänä toimii vanhemmille läheinen henkilö tarkoittaa todennäköisesti sitä, että aiotut vanhemmat hakeutuvat hoitoon yhdessä sijaissynnyttäjän kanssa. Herää kysymys, millaisia nimenomaisia ja hiljaisia odotuksia ja millainen yhteisymmärrys sijaissynnyttäjän ja aiottujen vanhempien välillä on. Sijaissynnytysjärjestelyyn hakeutumisen prosessia ja prosessin rakenteita tulisikin siten arvioida tarkkaan, jotta kysymys ei tosiasiallisesti olisi jonkinlaisesta hiljaisesta sopimuksesta osapuolten välillä. Prosessiin ja rakenteisiin liittyy myös kysymys siitä, kuinka huolehditaan, että sijaissynnyttäjällä on tosiasialliset mahdollisuudet kieltäytyä sijaissynnyttäjänä toimimisesta kaikissa vaiheissa prosessia. Olennaista on ainakin se, että sosiaali- ja terveydenhuoltoviranomaisilla on riittävät resurssit tukea ja neuvoa sijaissynnyttäjää ja aiottuja vanhempia sekä jossain määrin myös arvioida henkilödynamiikkaa heidän välillään.

Raskauden kulku ja lapsen syntymä

-

Korvaukset sijaissynnytysjärjestelyistä

Selvityksen lähtökohtana on, että sijaissynnyttäjälle ei makseta korvausta itse sijaissynnyttämisestä, mutta kulut katetaan. Herää kysymys, miten varmistetaan, että kiellettyjä kompensatioita ei makseta, ja mitä seurauksia kielletyillä kompensatiolla olisi. Kantaako sijaissynnyttäjä niihin liittyvät

riskit yksinkertaisesti, koska ne eivät ole oikeudellisesti täytäntöön pantavissa? Tulisiko seurauksia olla myös aiottuille vanhemmille? Onko mahdollista, että äärimmäisessä tapauksessa esimerkiksi sijaissynnyttäjä kiristää aiottuja vanhempia maksamaan kiellettyjä kompensatioita uhkaamalla kieltäytyä luovuttamasta lasta. Entä voiko olla mahdollista, että läheissuhteissa joko suoraan aiottujen vanhempien ja sijaissynnyttäjän välillä tai esimerkiksi aiottujen isovanhempien ja sijaissynnyttäjän välillä annetaan esimerkiksi lahjoja ja/tai lahjanlupauksia, jotka hiljaisesti kytketään sijaissynnyttäjänä toimimiseen. Näitä kysymyksiä lienee syytä mahdollisessa lainvalmistelussa tarkastella lähemmin myös vertailevan tiedon avulla.

Vanhemmuuden vahvistaminen ja jälkikäteinen tuki

-

Ehdotuksen vaikutukset

-

Muuta kansallisesta mallista

-

Muuta

Muuta lausuttavaa

Kuten selvityksessä huomioidaan, kansallisten ei-kaupallisten sijaissynnytyjärjestelyiden salliminen tuskin lopettaisi ulkomaille sijaissynnytyjärjestelyihin hakeutumista, vaikka saattaisikin sitä jossain määrin vähentää. Kriteerit kotimaiseen järjestelyyn pääsulle olisivat varsin tiukat ja edellyttäisivät selvityksen valossa tiedossa olevaa ”omaa” sijaissynnyttäjää, jollainen harvalla kenties on. Kansallinen lainsäädäntö ei-kaupallisista sijaissynnytyksistä saattaa kuitenkin olla perusteltu periaatteellisista syistä siinä tapauksessa, jos eurooppalaiset tai kansainväliset (Haagin konferenssi) kansainvälisyksitysoikeudelliset hankkeet sijaissynnytyksellä syntyneiden lasten vanhemmuudesta etenevät ja Suomi sitoutuu niihin. Saattaa olla kyseenalaista, jos suomalainen lainsäätäjät yhtäältä ”hyväksyy” kansainväliset järjestelyt, mutta ei kansallisia kontrolloituja järjestelyjä. Toisaalta lienee niin, että jos ko. hankkeet eivät etene, mutta kansallinen ei-kaupallisen sijaissynnytyksen salliva hanke kuitenkin etenee ja suomalainen lainsäätäjät muuttaa esimerkiksi tässä selvityksessä esitetyllä tavalla kielteistä kantaansa suhteessa sijaissynnytyksiin, tulisi tällöin kansallisesti myös kehittää sääntelyä, joka koskee kansainvälisten sijaissynnytyjärjestelyiden avulla syntyneiden lasten vanhemmuuden tunnustamista.

Karjalainen Katja
Itä-Suomen yliopisto - Katja Karjalainen, dosentti, yliopistonlehtori, Itä-Suomen yliopisto